

EESTI NOORTEVALDKONNA INIMÕIGUSTE HARIDUSE KAARDISTUS

Autor: Maari Põim
SA Archimedese noorteagentuur

1. Palun kirjeldage lühidalt riikliku kaardistamise üldist käiku

Riikliku kaardistamise üldine uuringustrateegia oli Eestis üles ehitatud neljale peamisele sambale:

- Ekspertintervjuud inimõiguste hariduse koolitajatega – tulemused annavad sisendi rahvusvahelise inimõiguste hariduse koolitajate koolituse väljatöötamiseks.
- Ekspertintervjuud noorsootöö võtmetegijate ja noorsootöö õppekavade koordinaatoritega ning online-küsitlus noorsootöö õppivate tudengite inimõiguste hariduse osas – tulemused aitavad kaasa soovitude koostamisele, kuidas inimõiguste haridust noorsootöö õppekavades parimal viisil käsitleda.
- Online-küsitlus inimõiguste hariduse kohta Erasmus+ töötajaskonna hulgas – tulemused näitavad ära Erasmus+ töötajate koolitusvajaduse.
- Dokumentidel põhinev uurimus inimõiguste hariduse ressursside kohta ning tagasiside laiemalt inimõiguste hariduse sidusrühmade ringilt.

Eestis viidi riiklikku kaardistamist läbi juba varasemalt noortevaldkonnas läbi viidud inimõiguste hariduse ressursside kaardistamise baasil, mil „Ei vaenukõnele“ liikumise kampaania tegevusplaani raames vastav uuring 2016. aasta kevadest kuni hilissuveni läbi viidi. Varasem ressursside kaardistamine tuvastas kokku 163 erinevat inimõiguste haridust käsitlevat materjali ning ligi 20 inimõiguste sidusrühma esindajat andsid kaardistamise tulemuste kohta täiendavat tagasisidet, panustades seeläbi kaardistamise tulemuste kujundamisse.

Eestis võeti riikliku kaardistamise läbiviimisel ning eriti just kaardistamistabeli täitmisel aluseks eelneva kaardistamise tulemused ning saadud tagasiside.

„Ei vaenukõnele“ liikumise kampaaniaga seoses oli 2016. aasta sügisest (see jätkub) nelja liiki Erasmus+ noorteprojektide taotlusvoorule valitud teemafookus „Julgen mõelda, teha, mõista, seista“ ning selle fookusteemaga julgustati käsitlema järgmisi keskseid teemasid, suurendades sellega inimõiguste hariduse erinevate teemadega seonduvate projektitaotluste arvu, sh koolitusseminarid ja temaatiline noortevahetus, mida riikliku kaardistamise raames välja selgitati ja analüüsiti:

- Ränne ja pagulased.
- Inimõigused, sealhulgas sooline võrdõiguslikkus ja LGBT-teemalised projektid.
- Kultuuridevaheline dialoog, sealhulgas kultuuriliste stereotüüpide vaidlustamine.
- Sotsiaalne dialoog haavataval positsioonil olevate noortega.
- Loovprojektid (kunst kui sotsiaalsete sõnumite edastamise vahend).

- Meediapädevuse ja kriitilise analüüsi (oskuste) arendamine noorte seas.

Lisaks viidi Eestis kaardistamise raames läbi kaks küsitlust, hindamaks Erasmus+ töötajaskonna inimõiguste hariduse alast koolitusvajadust ning hindamaks noorsootöö õppekava tudengite arusaamist inimõiguste haridusest:

- 23.-29. juunini 2017 viidi Erasmus+ töötajate hulgas läbi kümnest küsimusest koosnev inimõiguste hariduse online-küsitlus, mis saadeti 11 kaastöötajale, kellest küsitlusele vastasid vähem kui pooled – viis kolleegi (anonüümselt).
- 2017. aasta mai keskpaigast juuni lõpuni viidi läbi (paber kandjal) pilootküsitlus ning samuti ka inimõiguste hariduse online-küsitlus Tallinna Ülikoolis ning Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias ja Narva kolledžis noorsootöö õppivate tudengite seas. Paber kandjal üheksast küsimusest koosnevale pilootküsimustikule vastas 25 tudengit. Online-küsitluses oli kokku 11 küsimust ning nendele vastas kokku 39 tudengit. Online- küsimustikku levitati asutusesiseste meililistide ja Facebooki gruppide kaudu, samuti kasutati ülikoolide lektorite kaasabi.

Viimaseks viidi 2017. aasta aprilli lõpust juuni alguseni Skype'i, telefoni, näost-näkku kohtumiste ning meili teel läbi viidud konsultatsioonide vormis läbi ekspertintervjuud inimõiguste hariduse koolitajatega (kokku viis intervjuud) ning samuti noorsootöö õppekavade juhtidega (kokku kuus intervjuud). Kaks intervjuud viidi läbi inglise keeles, ülejäänud eesti keeles.

Samuti viidi läbi dokumentidel põhinev uurimus olemasolevate inimõiguste haridusega seonduvate õppekavade kursuste ning pakutavate koolitusprogrammide kohta.

2. Palun tooge oma riigi tasandil välja üldine hariduse ja koolituse kontseptsioonide/praktikate olukord ning koolitus- ja ressursivajadus seoses inimõiguste hariduse lõimimisega noortevaldkonda.

Teave ja ülevaade olemasolevate inimõiguste hariduse alaste haridusressursside kohta, mis on noortevaldkonnale sobilikud (palun vaadake lisa olevat tabelit).

Inimõiguste hariduse teema kohta kaardistatud 163 ressursi ja materjali põhjal võib teha alljärgnevad järeldused: enamuse kaardistatud materjalidest ei käsitletud spetsiifiliselt noorsootöötajaid puudutavat reaalsust ega kuulunud ainuüksi noortevaldkonda. Materjalid olid hajutatud erinevate Eestis inimõiguste valdkonna või maailmaharidusega tegelevate organisatsioonide kodulehtedele. Ainsaks erandiks oli Mondo Maailmakooli koduleht, kus erinevad olemasolevad materjalid on grupeeritud sihtrühma vanuse, meetodika, teema jms kaupa.

Samuti võib öelda, et enamik inimõiguste hariduse materjale on üksteisega halvasti seotud või ei ole seda üldse, ning ei tulene üksteisest, vaid pigem eksisteerivad üksinduses, mistõttu on väga keeruline erinevaid inimõiguste hariduse materjale samaaegselt kasutada.

Kuna inimõiguste alase haridusega tegelevad organisatsioonid ei ole tingimata teadlikud üksteise väljaannetest, tulid mitmed materjalid üllatusena isegi kõige aktiivsematele maailmahariduse või laiemalt inimõiguste hariduse valdkonnas tegutsevale isikutele.

Noorteorganisatsioonid on tihti inimõiguste hariduse põhimõtetest teadlikud, aga noorte laiem teadlikkus oma inimõigustest (nii nagu ülejäänud ühiskonnalgi) on madal.

Venekeelseid materjale oli väga vähe või ei olnudki. Suurem tõenäosus oli leida ingliskeelseid ressursse, nii et venekeelses keskkonnas vene õppekeelega koolides tegutsevate noorsootöötajate lähteasukoht on palju nõrgem kui eesti keelt kõnelevate noorte oma. Enamus inimõiguste organisatsioonidest ei koosta materjale mitmes keeles paralleelselt.

Mis puudutab noorteorganisatsioone ning teisi noortevaldkonnas tegutsevaid sidusrühmi, on materjal pigem laiaulatuslik kui spetsiifiliselt inimõiguste küsimustele suunatud. Terminid inimõiguste haridus kasutatakse harva, kui üldse, ning enamik inimõiguste hariduse sisust seondub laiemate temadega nagu noorte kaasatus, osalus, demokraatia jne, või on see väljaandes käsitletava teema ala-teemaks. Sama kehtib ka koolitus- ja koostöökava koolituste kohta.

Enamik kaardistatud ressursidest olid praktilised või teoreetilised taustamaterjalid (näiteks kokkuvõtted, faktilehed, käsiraamatud), vähem esines metodoloogilisi ja interaktiivseid ressursse. Enamik materjalidest oli suunatud haridusspetsialistidele (eriti just metodoloogilised materjalid) või koostatud sihtrühma täpsustamata, olles justkui mõeldud „kõigile“. See viimati nimetatud asjaolu ei aita nende materjalide kättesaadavuse parandamisele ega nendest teadlikuks saamisele kaasa, kuna

eeldatavasti on ka koolituspakkumine spetsiifilise materjali osas väike. Paljude materjalide näol on tegu tõlkematerjalidega.

Kokkuvõttes saab öelda, et ilmselt on vajaka üldistest inimõiguste hariduse praktilistest metodoloogilistest ressurssidest, mis oleksid suunatud spetsiaalselt Eesti noortevaldkonnale. Samuti on puudu spetsiifilistest noortevaldkonnale mõeldud materjalidest, eriti mis puudutab kohalikku noorsootööd ning mis sisaldaks parima praktika näiteid Eestist. Inimõiguste hariduse materjalid on tõlgitud ning neis sisalduvad teemad on tihti sellised, mis Eesti meedias ja avalikus debatis laialdast käsitlust ei leia. Noortevaldkond saaks suurt kasu praktilistest juhtnööridest, lisaks Kompassile, kuidas noortega inimõiguste hariduse teemadel töötada. Kõige vähem eestikeelseid ressursse oli sellistel teemadel nagu noorte kriitilised oskused, roma noored, transseksuaalsed noored, noorte vägivaldne radikaliseerumine (näiteks paremäärmuslik ekstremism). Üsna hästi olid käsitletud soolise võrdõiguslikkuse teemad, ent mitte noortele suunatud aspektist. Multikultuursuse ja rände teemat on üldiselt eesti keeles käsitletud, aga selliste materjalide fookus on suunatud pigem kultuuridevaheliste erinevuste rõhutamisele, mitte noorte vahele ühise silla loomisele. Etnotsentrilist rahvuslust või nativismi inimõiguste haridust käsitlevates materjalides ei puudutatud.

Erasmus+ riiklike agentuuride noortevaldkonna töötajate inimõiguste hariduse valdkonna kogemuste ja koolitusvajaduse ülevaade ja analüüs partnerriigis ja rahvusvahelisel tasandil

Erasmus+ riiklike agentuuride töötajate seas läbi viidud küsitluse eesmärgiks oli anda töötajaskonnale võimalus hinnata enda teadmisi ja eelnevaid kogemusi inimõiguste hariduse valdkonnas ning samuti hinnata enda arusaama inimõiguste tähtsusest seoses oma igapäevase Erasmus+ noortevaldkonna programmi heaks tehtava tööga. Vaadates küsitluse tulemusi võib öelda, et enamik (60%) vastajatest leidis, et nende igapäevase töö seos inimõiguste haridusega on vähene. 40% vastajatest leidis, et nende igapäevane töö on olulisel määral inimõiguste haridusega seotud.

Vastajad, kes leidsid, et neil on tööalane seos inimõiguste haridusega, said ka võimaluse kommenteerida, millist liiki see seos on. Enamik vastajatest, kes oli öelnud, et seos nende igapäevase tööga on olemas, mõistis inimõiguste haridust kui teemat, millega nad projektitaotlusi hinnates või noorsootööga tegelemise põhimõtetest seonduvalt kokku puutuvad.

Kui vastajatel paluti välja tuua kõik teemavaldkonnad, mida inimõiguste haridus vastaja arvates puudutab, oli enamikul vastuseks võrdne kohtlemine, rändega seonduvad teemad, kultuuriline mitmekesisus ning diskrimineerimise vältimine. Mitmed vastajad mainisid, et teemadevaldkond on lai.

Kuigi küsimuses oli spetsiaalselt nimetatud „inimõiguste hariduse teemavaldkondi“, mainisid respondendid ka inimõiguste põhimõtteid, mis näitab, et erinevus nende kahe mõiste vahel ei olnud selge. Samas vastas 80% küsitlusele vastanutest

küsimusele inimõiguste hariduse põhimõtete ja lähenemisviisi kohta, et nad on sellest enam-vähem teadlikud. On oluline mainida, et põhimõtted ja lähenemisviisid olid küsimuse juures ka näidetena ära toodud (näiteks osalemine, võrdsus, mittediskrimineerimine, ei vägivaldale jne). Ükski vastaja ei öelnud, et ei tea mitte midagi inimõiguste hariduse põhimõtete ja lähenemisviisi kohta.

Kui võrrelda inimõiguste haridust ning inimõigusi puudutavaid küsimusi, siis vastused küsimusele enda olemasolevate kriitiliste oskuste hindamise kohta – meediapädevus, internetipädevus, analüüsioskus, oskus vastukäivaid andmeid töödelda – olid rohkem erinevad ning võrdne hulk vastajaid (mõlemal juhul 40%) hindas enda oskusi kas mitte väga heaks või enam-vähem heaks (on nii nõrkusi kui tugevusi). Väiksem osa vastajatest hindas oma pädevusi heaks.

Järgnevalt anti vastajatele kümme inimõiguste hariduse temaatikaga seotud käsiraamatut, kampaaniamaterjali või ressursi ning paluti neid hinnata lähtuvalt põhimõttest, kas nad oskaksid oma kolleegile lühidalt selgitada, millest materjalis juttu on. Kõik vastajad teadsid kampaaniaid „Kõik erinevad – kõik võrdsed“ ning „Ei vaenukõnele“. Kõik teadsid järgnevaid ressursse: Domino, Kompass ja Järjejoidjad. 80% teadsid eestikeelseid materjale: Mondo Maailmakooli ressursse ja kaasava noorsootöö käsiraamatut (2013, mille kirjastajaks oli Eesti riiklik agentuur SA Archimedes). Ükski vastajatest ei teadnud käsiraamatut „Sugu loeb“. Kokkuvõttes võib öelda, et üldine teadlikkus inimõiguste hariduse materjalide osas on Erasmus+ riikliku agentuuri töötajate seas küllaltki kõrge.

80% Erasmus+ riikliku agentuuri töötajatest väitis, et seistes inimõiguste eest tunnevad nad endas tööga seonduvat rolli. 60% neist leidis isegi, et tunnevad seda rolli „väga tugevalt“. 20% vastajatest seda rolli pigem ei tundnud. Mis puudutab Erasmus+ Eesti riikliku agentuuri rolli, siis tundsid kõik vastajad, et nad tunnetavad oma rolli meeskonnas ning et nende organisatsioon võiks selles teemavaldkonnas teerajajaks ja eestkõnelejaks olla.

80% vastajatest leidis, et kui neile pakutaks täiendkoolitust inimõiguste hariduse valdkonnas, oleksid nad motiveeritud selles osalema. 20% vastanutest ei osanud sellele küsimusele vastata. Kokkuvõttes võib öelda, et üldine teadlikkus inimõiguste põhimõtete kohta ning valmisolek inimõiguste hariduse kohta täiendavaid teadmisi omandada on Eesti riiklikus Erasmus+ agentuuris kõrge.

Noorsootöötajate (noorsootööd õppivate tudengite) inimõiguste hariduse valdkonna kogemuste, koolitus- ning haridusressursside vajaduse ülevaade ja analüüs partnerriigi noorsootööga tegelevate institutsioonide tasandil

Mis puudutab noorsootööd õppivate tudengite üldist teadlikkust inimõiguste hariduse kohta, siis võib pilootküsitluse tulemustele tuginedes väita, et kuigi noorsootööd õppivad tudengid olid üsna või vägagi teadlikud oma üldisest rollist/profilist noorsootöötajana, siis inimõiguste põhimõtete eest seismist ning nendele põhimõtetele tuginemist ei nähtud tingimata osana sellest rollist. Noorsootööd ja

inimõigusi ei nähtud alati omavahel seotuna, vaid pigem millegi kunstlikult kokku seotuna või ühendatuna viisil, mis ei ole ei põhjalik ega ka tähendusrikas.

Üks võimalikke selgitusi on, et sõna inimõigused keeleline varjund seostab seda pigem juriidilise ja seadusandluse valdkonnaga ning sellest tulenevalt ei pruugi noorsootööd õppivad tudengid ega selles valdkonnas tulevikus töötavad inimesed neid kahte valdkonda omavahel seostada. Veelgi enam, sõna „õigused“ võib semantilises mõttes eesti keeles seostada ka mõistega „ennast õigustama“, seega võidakse inimõigusi käsitleda kui mõnd liialdatud nõudmist. Inimõigustega seonduvalt on tunda ka teatud kartust millegi negatiivse suhtes, mis inimesi üksteise vastu üles ässitab. Ka noorsootööd õppivad tudengid tõid selle aspekti välja kui murekoha, just nagu teadlikkus enda õigustest tähendaks automaatselt „kontrollimatut, halvasti käituvat last, kes korda rikub“.

Sellele vaatamata leidsid kõik noorsootööd õppivad tudengid, et nende arvates on tolerantsus ühiskonnas oluline väärtus. Vastupidiselt inimõigustest kui kontseptsioonist arusaamisele ning selle teadlikust noorsootöö praktikast lahti seostamisele väitsid tudengid, et neil oleks suur huvi selle vastu kui inimõiguste haridus oleks õppeainena nende õppekavas, eriti kui see käsitleks noortega töötamise praktilisi meetodeid.

Mis puudutab 39 noorsootööd õppiva tudengi seas läbi viidud online-küsitlust, siis võib öelda, et üldine teadlikkus inimõigustest ning selle tähtsusest noorsootöös oli kõrgem kui pilootrühma puhul. Sellele sarnaselt, enamik küsitlusele vastanutest oli väga nõus (8 punkti 10 punkti skaalal), et noorsootööd tehes on neil enda sotsiaalsest rollist positiivne arusaam. Online-küsitlusele vastanud noorsootööd õppivad tudengid hindasid noorsootöö seotust inimõigustega üsna kõrgeks ning peaaegu pooled neist (47%) olid kindlad, et inimõiguste teema on nende jaoks oluline. 59% oli väga kindel, et nende jaoks on tolerantsus ühiskonnas tähtis (mitte ükski vastanutest ei öelnud, et see ei ole tähtis).

Kui oli vajalik hinnata, kas inimõiguste temaatika leiab õppekavas piisavalt käsitlust, vastas enamus, et enam-vähem (5 punkti 10st) või oli väitega pigem nõus (7 punkti 10st), seega olid nad enesekindlamad kui pilootrühm. Vastates küsimusele, kas inimõigustest räägitakse piisavalt, oli enamiku vastajate seisukoht jah'i ja ei vahel. 33% vastajatest olid väga kindlad (10 punkti), et tahaksid õpingute käigus inimõigustest rohkem teada saada.

Inimõiguste hariduse alane teadlikkus on aga noorsootööd õppivate tudengite seas väga madal. Ligi pooled (41%) ei ole seda mõistet kuulnud või ei saa täpselt aru, mida see tähendab. Hea on aga see, et noorsootööd õppivad tudengid on väga motiveeritud oma õpingute käigus inimõiguste hariduse kohta rohkem teada saama. Enamikul vastajatest oli mõningane eelnev kokkupuude Kompassi käsiraamatuga. Käsiraamatut „Järjehoidjad“ teadis veerand vastajatest. 23,4% vastajatest tõi välja,

et neil ei ole olnud kummagi käsiraamatuga ega ka ühegi teise inimõiguste hariduse käsiraamatuga mingit kokkupuudet.

Viimane küsimus andis vastajatele võimaluse kommenteerida, milliste õppekava kursuste raames ning kui tihti on inimõiguste teemat käsitletud ning vastused jagunesid siin peamiselt kaheks: üks osa koosnes valdavalt tudengitest, kes ütlesid, et seda teemat ei ole õppekavas käsitletud või on vähe käsitletud ning teine osa tõi välja erinevaid kursusi, kus teemat käsitleti. Seega varieerub inimõiguste hariduse õpe ülikooliti.

Kokkuvõttes võib öelda, et noorsootööd õppivate tudengite seas on nii soov kui huvi inimõiguste ja inimõiguste hariduse kohta juurde õppida, ent nad ei ole inimõiguste hariduse õpet enda õppekavas täheldanud või ei ole neil olnud piisavat võimalust inimõiguste hariduse ressurssidega kokku puutuda.

Dokumentide analüüsi ning noorsootöö õppekava koordinaatoritega läbi viidud ekspertintervjuude tulemused

Analüüsimaks, millises mahus inimõiguste haridus sisaldub bakalaureuse ja magistriõppe taseme noorsootöö õppekavades kolmes akadeemilises asutuses (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia ja Narva Kolledž), viidi läbi kokku kuus ekspertintervjuud ning noorsootöö õppekava dokumendianalüüs, mis tugines alljärgneval:

- Noorsootöö õppekava.
- Inimõiguste haridusega seotud õppeained ülikooli kursuste loetelus (fookus oli suunatud nendele kursustele, mis on noorsootööd õppivatele tudengitele kättesaadavad ja asjakohased).
- Lisamaterjalid, mida lektorid kaardistamise eesmärgil vastava soovi avaldamisel juurde andsid.
- Õppekava koordinaatorite ja lektoritega läbi viidud ekspertintervjuude raames olemasolevatele dokumentidele antud kommentaarid.

Dokumendianalüüsile ja ekspertintervjuudele tuginedes võib esiteks ja eelkõige kokkuvõtlikult öelda, et enamikus analüüsitud õppekavades oli inimõiguste teemale noorsootöös eraldi tähelepanu pööratud ning õppekavade koordinaatorid olid teadlikud vajadusest noorsootöö inimõigustega siduda. Näiteks kahes õppekavas olid sellele teemale pühendatud spetsiaalsed kursused ning inimõiguste põhimõtted olid ka mitmetes teistes kursustes läbivalt esinevaks põhimõtteks.

Kõige öeldu taustal ei saa siiski väita, et inimõiguste hariduse mõistet iseenesest oleks õppekavade raames läbi viidavates kursustes rõhutatud, vaid pigem oli see põimitud mitmetesse muudesse käsitlemist leidnud teemadesse (nagu näiteks seksuaalharidus, kodanikuõpetus, kaasamine noorsootöös, kultuuriteadlikkus jne), ning see aitab selgitada ka tudengite online-küsitluse tulemusi, mis näitasid madalat teadlikkust ja/või kõhklevat seisukohta inimõiguste hariduse osas. Vaid ühes noorsootöö õppekavas ei tundunud olevat eraldi rõhuasetust inimõigustele, ent muud aspektid (eriti kultuuriteadlikkus) olid siiski kaetud.

Samas sai ekspertintervjuudest selgeks, et ülikoolid kavandavad nimetatud temaatikaga seondult õppekavade arendamist ning/või teema paremat kättesaadavust. Näiteks ühel juhul olid tehtud konkreetsed plaanid noorsootöö õppekava arendamiseks subjektikesksuselt pädevusekesksusele, kus üheks spetsiifiliseks ette nähtud õpitulemuseks oleks see, et noorsootööd õppivad tudengid oleksid suutelised mõistma ja arutlema noorsootöö põhiväärtuste teemal.

Ka arendusprojektid ning rahvusvaheline koostöö välisriikide noorsootöö õppekavade osas on eelpoolnimetatud protsessi toetanud, näiteks Mnemosyne/UNITAS Fondi koostööprojekt „Strateegilise koostöö arendamine ajaloo ja inimõiguste alase hariduse ning noorsootöö valdkonnas Eestis“, mis keskendub seoste loomisele kaasaegse ajaloo ning inimõiguste hariduse vahel.

Ka noorsootöö õppekavavälistel tegevustel on suur potentsiaal, näiteks inimõiguste nädala korraldamine koos noorsootöö tudengitega (on toimunud Tallinna Ülikoolis) või inimõiguste temaatikale suunatud Erasmus+ projektide taotlemine. Erasmus+ riiklik agentuur peaks siinkohal rohkem tegelema noorsootöö eriala tudengite teadlikkuse tõstmisega ning neid oleks vaja julgustada valdkonnas rohkem rahvusvahelist koostööd tegema.

Mitmed õppekavades olevad kursused, kus kursuse nimes mainiti inimõigusi, käsitlesid peamiselt õiguslike aspekte ning olid suunatud noorsootöötajate koolitamisele suurendamaks nende arusaamist ja valdkondlike teadmisi laste õiguste kaitsmise õiguslike aspektidega seondult. Näiteks ühes valdkonnaga seotud kursuses, mis keskendus inimõiguste käsitlemisele noorsootöö kontekstis, olid kõik eksamiküsimused seotud juriidilise või organisatsioonilise valdkonnaga ning testisid vastajate faktiteadmisi. Nendel kursustel pöörati vähe tähelepanu noortega inimõiguste teemal vestlemisele ning samuti inimõiguste väärtustele ja inimõiguste kultuurile. Siiski on ülimalt tähtis, et tudengitele antaks õpingute raames võimalus praktiseerida inimõiguste alaseid põhimõtteid ja lähenemisviise. Noorsootöö õppekava koordinaatorite ning noorsootöö õppekava raames inimõiguste temaatika kursuste läbiviimise eest vastutavate lektoritega läbi viidud vestluste käigus toodi välja, et noorsootööd õppivate tudengite jaoks on keeruline seoste loomine inimõiguste põhimõtete ning igapäevase noorsootöö korraldamise vahel laiemalt. Isegi kui kursused on interaktiivsed ning katavad rohkemaid aspekte kui dokumendianalüüsist nähtub (näiteks tihti korraldatakse õppereise, on võimalik teha filme ning viiakse läbi muid lisaprojekte, näiteks korraldatakse noortefoorumeid, mis kursuste kirjelduses ei ole kajastatud), ei näe osa tudengeid inimõigusi oma kutseetika ega kutsealaste põhiväärtuste osana. Veelgi enam, inimõiguste hariduse meetodite rakendamine ei kuulu tingimata noorsootöö õppekavade inimõigusi käsitletavate kursuste raames õpetatava hulka.

Samuti toodi välja, et kahjuks esineb üsna tihti ka seda, et kuigi noorsootöö õppekava peaks andma tudengitele tugeva põhja inimõiguste hariduse osas, kalduvad nad pigem järgima valdkonnas tegutsevaid elukutselisi noorsootöötajaid,

kelledest osad ei pruugi oma töös olla inimõiguste hariduse lähenemisviisi rakendamisele pühendunud. Praktiline juhendamine ja mentorlus on noorsootööd õppivatele tudengitele oluline, seega on äärmiselt tähtis, et need valdkonnas tegutsejad, kellega tulevased noorsootöötajad kontakte loovad, ning samuti Eesti noorsootöö valdkond tervikuna, panustaksid rohkem inimõiguste haridusse, kuna see on tuleviku noorsootöötajate kujundamise üks kõige mõjuvõimsam tegur. Sellest tulenevalt peaks noorsootöös inimõiguste hariduse alal kaardistama ning välja tooma rohkem kohalikke näidisjuhtumeid.

Tulles tagasi asjakohaste inimõiguste hariduse ressursside ja materjalide ligipääsetavuse ja pakkumise teema juurde, siis kahtlemata on siin paranemisruumi. Kuigi „Kompassi“ teatakse laialdaselt, ei ole see eesti keeles õpingute käigus kõigile noorsootööd õppivatele tudengitele samamoodi kättesaadav ning samuti on puudu teiste inimõiguste hariduse valdkonna jaoks oluliste materjalide süstemaatilisest pakkumisest. Tuleb endale aru anda, et tulemuseks on risk, et kui olulisi materjale napib ja/või kui olemasolevaid ressursse õppekavade raames kohustusliku kirjanduse loetelusse ei lisata, ei pruugi tudengid neist olemasolevatest ressurssidest teadlikud olla ega pruugi neid oma erialases tegevuses ega õppe raames kasutada.

Üks oluline aspekt, millele tulevikus tähelepanu pöörata, on noorsootöö eriala tudengitele inimõiguste alaste kursuste pakkumine nende õppeprotsessi vältel. Tihti esines juhtumeid, kus inimõiguste haridust otseselt käsitlevaid kursusi igal aastal ei pakutud ning mõnikord toimusid need vaid korra kahe või kolme aasta jooksul. See on ka põhjuseks, miks siis, kui kursus toimub, on õppegrupp üsna suur (ning mõned kaugõppes õppivad tudengid ei pruugi saada võimalust sellel osaleda) ning seetõttu oleks oluline pühendada eraldi aega tudengite inimõiguste hariduse oskuste ja teadmiste individuaalsele arendamisele, kuna tihti on tudengite taust selles osas vägagi erinev ning inimõiguste haridusega seonduvalt võib esineda ka väärtuskonflikte.

Noortevaldkonna inimõiguste hariduse koolitajate kogemuste ja koolitusvajaduse ning haridusvõimaluste ülevaade ja analüüs partnerriigis

Ekspertintervjuude valim Eestis läbi viidavaks riiklikuks kaardistamiseks pandi paika 2017. aasta aprilli keskpaigas Eesti „Ei vaenukõnele“ liikumise kampaania koordineerimiskomitee koosolekul, kus arutati läbi Eestis tehtava kaardistamise uuringukava. Valim koosneb kõigist noortevaldkonna inimõiguste hariduse koolitajatest, keda komitee teab. Komiteesse kuuluvad järgmised liikmed: Marit Kannelmäe-Geerts, Triin Ulla, Priit Pruul, Regina Rähn, Reet Kost. Kokku viidi inimõiguste hariduse koolitajatega läbi viis ekspertintervjuud, millest üks viidi läbi kahe inimesega. Kas intervjuud toimusid inglise keeles.

Juba valimile pilku heites saab järeldada, et inimõiguste hariduse koolitajate ring noortevaldkonnas on üsna väike. Nendel, kes valdkonnas aktiivselt tegutsevad, on valdavalt väga kõrge eriteadmiste tase ning nende koolitusvajadus ulatub pigem

inimõiguste hariduse valdkonnast väljapoole (olles pigem konfliktide lahendamisele või individuaalsetele huvidele suunatud).

Inimõiguste alases koolituses laiemalt või mõnes spetsiifilises inimõigusi puudutavas valdkonnas tegutseb kolmandas sektoris küll veidi rohkem inimesi, ent siiski on vähe neid koolitajaid, kes keskenduksid spetsiaalselt noortevaldkonnale ning veelgi vähem neid, kes keskenduksid otseselt inimõiguste haridusele.

Tihti mainiti, et ei ole võimalik pelgalt inimõiguste haridusele keskendumist endale lubada – see on luksus, mis ei võimalda stabiilselt ära elada. Valdavalt sellel põhjusel on inimõiguste hariduse alased koolitused sageli rahastajate juhitud ning suuresti poliitilisest tegevuskavast sõltuvad, nagu ütles üks intervjuueeritav, ning nende toimumise sagedus ning läbiviimise tase on väga varieeruvad, kuna mitmed koolituste pakkujad ei pruugigi tegelikult olla huvitatud oma igapäevategevuses inimõiguste kaitsmise valdkonnas tegutsemisest, vaid pigem lähtuvad koolituste pakkumisel sellest, mida parasjagu rahastatakse.

Ei ole üllatav, et mitmed intervjuueeritud inimõiguste hariduse koolitajatest on väga liikuvad ega ela suurema osa aastast Eestis ja/või ei ole oma karjääri rajanud vaid Eestis tegutsemisele.

See mõjutab ka keelt, milles inimõiguste hariduse koolitusi läbi viiakse – tihti on need pigem ingliskeelsed ning pigem vähem pakutakse koolitusi eesti keeles (ning vene keeles üldse mitte), mis automaatselt toob endaga paljude noorsootöötajate jaoks kaasa takistuse koolitusel osalemiseks.

Keskseks lähtepunktiks inimõiguste hariduse koolituses olid Euroopa Nõukogu inimõiguste hariduse alased tegevused ning noorteosakond. Euroopa Nõukogu toodi välja kui inimõiguste hariduse koolituse alma mater'it ning mitmed inimõiguste hariduse koolitajad said oma esimese inimõiguste hariduse alase ettevalmistuse Euroopa Nõukogust. Euroopa Nõukogu mainiti kui inimõiguste hariduse peamist teerajajat ja eestkõnelejat ning nende välja antud ressursse üldiselt teatakse ning need leiavad enim kasutust. Siiski mõjutavad Euroopa Nõukogu koolitusprogrammides läbi viidavad pikaajalised struktuurilised muutused (nagu lühemad koolitused, praktika osa välja jätmine inimõiguste hariduse koolitusprogrammist, jättes selle peamiselt osaleja enda vastutuseks õppetsükli vahelisel ajal, ning suuremas mahus e-õppe vahendite kasutamine) suurel määral inimõiguste hariduse koolituse üldist pakkumist.

Mis puudutab inimõiguste hariduse alast praktikat, siis toodi välja vajadust suurema arvu kohalike ja piirkondlike partnerluste järele, samuti toodi välja vajadust laiendada inimõiguste hariduse koolitustel osalejate ringi eriti just õpetajatega seondult, sest mõned õpetajad on teemaga väga kursis samal ajal kui nende kolleegid, kes ei ole vastavatesse koolitustesse olnud kaasatud, jälle mitte. Sama võib kehtida ka noorsootöötajate kohta, ent siinkohal on oluline märkida, et spetsiaalselt

noorsootöötajatele suunatud lähenemist valdavalt ei olegi. Üleüldine olukord inimõiguste hariduse õppe lõimimisel tundub eelkõige soosivat kodanikuõpetuse ja ajalooõpetajaid, samal ajal kui noorsootöötajad osalevad sageli koolitustel, mis ei ole spetsiaalselt nendele suunatud ja/või osalevad isiklikust initsiatiivist ja huvist lähtuvalt.

Mis puudutab inimõiguste hariduse mõisteid, siis mõistetakse inimõiguste haridust pigem kui lähenemist, mitte kui teemade loetelu. Mainiti, et inimõiguste hariduses on küll mõningaid uuenduslikke teemasid, kuid tulenevalt poliitilises päevakorras aset leidvatest muudatustest on inimõiguste hariduse alase koolituse pakkumine tsükliline ning muutunud on nii selle olemus kui ka teemavaldkonnad, millega seda seostatakse. Näiteks praegusel hetkel seostatakse inimõiguste haridust noorte radikaliseerumise ja ksenofoobiaga, aga varasemalt olid märksõnadeks pigem kultuuride õpierinevused, kultuuride vaheline õpe, religioonide vaheline dialoog. Mingis mõttes on inimõiguste haridus tänapäeval rohkem sügavuti minev ning keskendub kitsamatele teemadele kui varasemalt.

Inimõiguste hariduse koolitusprogrammide analüüsimisel on oluline esmalt välja tuua, et osad neist, eriti mis puudutab just eestikeelseid koolitusi, on ligipääsetavad vaid online-koolitusena või ainult vastava koolitustellimuse esitamisel. Need vähesed, mis riikliku kaardistamisprotsessi raames kättesaadavaks tehti, seostasid inimõiguste hariduse pakkumist pigem üldkasuliku tööga või kitsendasid seda konkreetsematele teemadele nagu näiteks sooküsimuste teadvustamine, soopõhine vägivald, pagulased ja ränne (ka koolitus- ja koostöökava koolitused keskendusid pigem nendele teemadele).

Samuti on märkimist väärt, et Eestis on kodanikuõpetuse ja maailmahariduse alane koolituspakkumine keelelises mõttes palju rohkem ligipääsetav kui seda on inimõiguste hariduse alane koolituspakkumine. Nende kahe valdkonna vahelisi erinevusi, sarnasusi ja kattuvusi ei pruugi tingimata hoomata ning selles osas ei ole ka arutelusid korraldatud, mis muudab inimõiguste hariduse mõistmise eriti just noortevaldkonnas raskemaks. Näiteks kui võrrelda kahte 2009. aasta koolituse aruannet (maailmaharidus noorsootöös, noorsootöö abil inimõigusteni), siis need kaks aruannet suures osas üksteisest ei erine.

Kui proovida erinevusi arvesse võtta, siis inimõiguste haridust seostatakse ehk rohkem noorsootöötajate kutsealase eetikakoodeksiga, samal ajal kui maailmaharidus käsitleb spetsiifilisemaid tarbimise, säästva arengu ja globaliseerumise teemasid, mida inimõiguste hariduse koolitustel ei käsitleta.

Mis puudutab inimõiguste haridust, siis lõpetuseks saab öelda, et Eesti Erasmus+ riikliku agentuuri koordineeritud „Ei vaenukõnele“ liikumise kampaania on oma tegevuskavaga olulisel määral kaasa aidanud noorsootöötajate koolitamisele ning inimõiguste alaste väärtuste kasvatamisele noortevaldkonnas. Tegevuskava raames viiakse läbi korduvad 12-päevased koolitustsüklid, mis siimaani on üksteise

järel toimunud kahes suuremas linnas ning 2017. aasta sügisel jätkuvad venekeelsed koolitused. Seetõttu ei ole koolituste aruanded veel valmis ning seega ei ole kampaania raames läbi viidud suutlikkuse suurendamise alaste tegevuste mõju täielikus geograafilises ulatuses veel oma potentsiaali saavutanud.

3. Palun öelge tuginedes riikliku kaardistamisprotsessi raames läbi viidud konsultatsioonidele, millised inimõiguste hariduse teemad ei ole riiklikul tasandil käsitlemist leidnud või on puudulikult käsitletud?

Et tuua välja teemad, mida Eesti inimõiguste hariduse valdkonna koolitustel üldse ei ole käsitletud, võib need kokkuvõtlikult välja tuua sarnases nimekirjas nagu seda oli materjalides ja ressurssides käsitlemata teemade loetelu: peaaegu olematud on eesti- ja venekeelsed koolitused sellistel teemadel nagu noorte kriitilised oskused, roma noored, transseksuaalsed noored, noorte vägivaldne radikaliseerumine (näiteks paremäärmuslik ekstremism). Tõsiseks probleemiks on keelelise ligipääsetavuse teema, sest niikaua kui inimõiguste hariduse koolitused on jätkuvalt valdavalt ingliskeelsed, ei ole inimõiguste haridus Eesti noortevaldkonna lahutamatuks osaks.

See öeldud, on siiski inimõiguste haridust ise see, mis Eesti puhul konkreetse teemana käsitlustest puudub, eriti mis puudutab kohaliku ja/või piirkondliku noorsootöö juhtumeid käsitlevaid materjale.

4. Lähtudes riikliku konsultatsioonirühmaga läbi viidud konsultatsioonide tulemustest, palun öelge, milliseid kaardistatud haridusressurssidest inimõiguste hariduse raames kõige rohkem soovitati?

Mis puudutab väheseid olemasolevaid inimõiguste haridust käsitlevaid eestikeelseid materjale, siis olemasolevaid materjale nagu näiteks Kompas inimõiguste hariduse koolitajate ringis teati ja kasutati, ent kasutati ka paljusid ingliskeelseid ressursse nagu näiteks Compasito ja Domino. Suuremate kogemustega inimõiguste hariduse koolitajad kohandavad koolitusmeetodeid või loovad ise enda meetodid. Õpetajate seas on populaarsed ka Mondo Maailmakooli materjalid. Lisaks eelpoolmainitule oleneb materjalide kasutamine suuresti individuaalselt kasutajast endast ning konkreetsest käsitletavast teemast.

5. Palun tooge välja, millised võiksid olla riikliku kaardistamise tulemuste ja tähelepanekute alusel tehtud peamised järeldused.

- Enamus eestikeelsetest inimõiguste hariduse materjalidest on üksteisega halvasti seotud või ei ole üldse omavahel seotud.
- Keelebarjäärid: vene keeles ei ole praktiliselt üldse Eesti noortevaldkonda käsitlevaid koolitusi ega materjale ning paljud inimõiguste hariduse koolitused viiakse läbi inglise keeles.

- Selge puudujääk üldiste inimõiguste hariduse valdkonnas praktiliselt rakendatavate metodoloogiliste ressursside osas, mis oleksid spetsiaalselt suunatud noortevaldkonnale Eestis.
- Eesti Erasmus+ riikliku agentuuri töötajaskonna üldine teadlikkus inimõiguste põhimõtetest ning valmisolek inimõiguste hariduse kohta juurde õppida on kõrged.
- Peaaegu kõik noorsootööd õppivad tudengid mainisid, et nende arvates on tolerantsus ühiskonnas oluline väärtus, aga noorsootööd õppivate tudengite teadlikkus inimõiguste hariduse osas on väga madal. Siiski on noorsootööd õppivatel tudengitel õppimissoov ja huvi nii inimõiguste kui inimõiguste hariduse vastu.
- Noorsootöö õppekavas pööratakse sageli eraldi tähelepanu inimõigustele noorsootöös, kuid alati ei kaasne sellega õppekava raames pakutavatel kursustel inimõiguste hariduse kui sellise rõhutamine. Tegelikult mitmed õppekava kursused, kus kursuse nimetuses inimõigusi mainitakse, käsitlevad peamiselt õiguslikke aspekte ning on suunatud noorsootöötajate koolitamisele suurendamiseks nende arusaamist ja valdkondlikke teadmisi laste õiguste kaitsmise õiguslike aspektidega seonduvalt.
- Noorsootöö tudengitel on keeruline luua seoseid inimõiguste põhimõtete ning igapäevase noorsootööga tegelemise vahel laiemalt.
- Inimõiguste hariduse koolitajate ring noortevaldkonnas on üsna väike.
- Keskseks lähtepunktiks inimõiguste hariduse koolituses on Euroopa Nõukogu inimõiguste hariduse alased tegevused ning noorteosakond.
- „Ei vaenukõnele“ liikumise kampaania on Eestis suurendanud ja ligipääsetavamaks muutnud eesti- ja venekeelseid inimõiguste hariduse teemaga seotud koolitusvõimalusi noortevaldkonnas.
- Sellistel teemadel nagu noorte kriitilised oskused, romade holokaust või roma noorte kaasamine ja noorte vägivaldne radikaliseerumine ei ole eesti- ega venekeelsed koolitused ega koolitusmaterjalid peaaegu üldse kättesaadavad.
- Vaja on rohkem kohalikke ja piirkondlikke partnerlusi ning samuti on vajalik inimõiguste hariduse noortevaldkonna koolitustel osalejate ringi laiendada.
- Maailmahariduse, kodanikuõpetuse ja inimõiguste hariduse vahelisi erinevusi, sarnasusi ja kattuvusi ei hoomata ning nende üle ei arutleta: ei ole selge, mida need valdkonnad hõlmavad.

6. Palun tooge lühidalt välja kaardistamise seisukohast tähtsust omavad inimõiguste hariduse teemaga seotud poliitikad ja poliitilised strateegiad

Käesoleva kaardistamise aruande koostamise käigus töötab laiem inimõiguste hariduse valdkonnaga tegelevate osalejate võrgustik inimõiguste hariduse kontseptsiooniga ametlikus ja mitteametlikus hariduses (koolis ja noorsootöös). Erasmus+ riiklik agentuur on protsessi kaasatud kui selle kontseptsiooni noorsootööd puudutava osa autor. Mis puudutab poliitilisi strateegiaid, siis inimõiguste haridus on ametlikus hariduses rohkem nähtav. Mis puudutab noorsootööd, siis inimõiguste hariduse põhimõtted leiavad valdkonda puudutavates alusdokumentides käsitlemist demokraatlike väärtuste ja tolerantsuse tasandil, ent tegu ei ole süstemaatilise strateegiaga.

Inimõiguste haridusega seotud poliitiline strateegia noortevaldkonnas tooks endaga kaasa noortevaldkonna arengukava ja seaduste muutmise inimõiguste haridust silmas pidades, ning samuti noorsootöö sisu ja eesmärkide ümber sõnastamise.

Samuti võib ette näha riiklike programmide algatamise toetamaks noorteorganisatsioone inimõiguste hariduse teemaga seondult.

Partnerriigis ja Euroopa tasandil inimõiguste hariduse valdkonnas aktiivsete (näiteks koolitus- ja koostöökava tegevused, Euroopa tasandi tegevused, mida koordineerib see riik, mida aruanne käsitleb) noortevaldkonnas tegutsevate organisatsioonide ülevaade ja teave nende kohta.

Eesti inimõigustega tegelevate organisatsioonide nimekiri (inglise keeles) on ära toodud kodulehel: <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoigused-eestis/human-rights-roundtable-2/>

Noortevaldkonna aktiivselt inimõiguste hariduse temaatikaga tegelevad organisatsioonid on: Trajectory@, Vitatiim, eriNoor, People2People, Öökull, EstYes, Involved, Youth for Society, Lille House, Estonian Association of Open Youth Work Centers, Loesje Estonia, Shokkin group, Continous Action, Seiklejate Vennaskond, SA Lõuna Koolitus, MTÜ Avatud Vabariik, Debate Society, Noorteorganisatsioon Ida Noored, MTÜ Kalliralli, ja paljud teised noortekollektiivid, -organisatsioonid ja -keskused.

LISAD

Erasmus+ riikliku agentuuri töötajate küsimustik (eesti keeles):

https://docs.google.com/a/archimedes.ee/forms/d/e/1FAIpQLSejxtzMbwt8rwpt91b88ugZXkW4qwT6tXQeK37nz1_8YtIRlg/viewform

Noorsootööd õppivate tudengite küsimustik (eesti keeles):

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSedOkxYftGem45PwrxY3VSc1bJilPkUfd4twTsYqNh0gcI-IQ/viewform#responses>